

МАТЕРІАЛИ
науково-практичної конференції

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ
МУЗЕЙНИЙ ФОРУМ

Міська рада міста Переяслав-Хмельницький

—

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»
Міністерства культури України

—

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький Державний
педагогічний університет ім. Г. Сковороди»
Міністерства освіти і науки України

—

Центр пам'яткознавства
Національної академії наук України
і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙНИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ науково-практичної конференції

Науковий редактор
Заслужений діяч науки і техніки України
доктор технічних наук, професор
Л. О. ГРІФФЕН

Переяслав-Хмельницький – 2017

В 85 Всеукраїнський Музейний Форум. Матеріали науково-практичної конференції / В загальній редакції Л. О. ГРИФЕНА. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – 380 с.

У матеріалах доповідей учасників конференції з різних регіонів України, що зібралися на Всеукраїнський Музейний Форум у місті-музеї Переяслав-Хмельницький, коротко висвітлені питання, що стосуються актуальних проблем розвитку музейної справи в Україні.

Збірник буде корисним працівникам українських музеїв, науковцям в галузі музеєзнавства та пам'яткознавства, аспірантам і студентам відповідних спеціальностей, а також усім, хто цікавиться музейною справою та культурною спадщиною.

ISBN 978-966-97646-4-5

Шановні друзі! Ми представляємо вам своє рідне місто Переяслав-Хмельницький – місто древньої слави сьогоднішніх звершень. Його гордістю є історико-культурні пам'ятки і неповторні музеї. Тихий плін течії річок не чекає уповільнює час життя, яке завжди поспішає, якого вистачає, бо хочеться зробити так багато...

Переяслав-Хмельницький - місто історії, культури, формування української нації і державності, якому 1110 років, оскільки перша літописна згадка про нього 907 року констатувала Переяслав як одне з трьох найрозвиненіших могутніх міст Київської Русі у переліку з Києвом та Черніговом. Місто самоврядне: у 1585 році одним із перших на Лівобережжя України отримало Магдебурзьке право. Переяслав – прадавний християнський центр давньоруської держави з яким пов'язана діяльність переяславського єпископа Єфрема, пізніше канонізованого церквою. Місто високої освіти: у колегіумах і семінаріях тут навчалися нащадки відомих князівських родин, у XVIII столітті у колегіумі викладав філософ Григорій Сковорода. Місто вишуканої архітектури: будівлі минулих віків, музеї, церкви. До реконструкції міста у свій час долучилися єпископ Арсеній Бельський, полковники Федір Лобода й Іван Миревич, гетьман Іван Мазепа. Місто видатних історичних постатей і діячів культури: переяславських князів Всеволода Ярославовича, Володимира Мономаха, Володимира Глібовича, гетьманів Богдана Хмельницького, Великого Кобзаря поета-пророка Тараса Шевченка, класика єврейської літератури Шолом-Алейхема, архітектора-академіка Володимира Заболотного, композитора Павла Сениці, театральної родини Холодницьких, заслужених художників України Ганни Самутіної, Степа Куцоного.

І, звичайно ж, це місто найвидатнішої Людини сучасного Переяслава-Хмельницького – Михайла Сікорського – відомого історика-краєзнавця, Героя України, лауреата

Нашими гостями були Герой України, директор Львівської галереї мистецтв Борис Возницький, Заслужена артистка України Анжеліка Рудницька, начальник оркестру почесної варті Міністерства оборони України Михайло Рябокони. У 2009 році гостями «Музейних гостин» стали улюбленці рівненських вболівальників – ветерани українського спідвею. Тоді, 24 травня, день проведення фольклорно-етнографічного свята співпав у часі з ювілейною датою проведення перших в Україні (на рівненському мототреці) змагань мотогогонщиків на гарових доріжках. Виставковий відділ музею на чолі з Галиною Данильчук підготували виставку «50 років українському спідвею», яку із зацікавленням відвідали як ветерани цього захоплюючого виду спорту так і вдячні вболівальники та учасники «Музейних гостин». Ось так на нашому традиційному заході поєдналися народне мистецтво та спорт, майстерність та мужність, відданість покликанню. Любителі спідвею долучились до прекрасного свята культури, поціновувачі культурної спадщини вшанували героїв гарової доріжки.

Нам приємно, що заходи культурного спрямування під назвою «Музейні гостини» проходять сьогодні і в інших музейних закладах. Ми задоволені, що наш бренд використовують під час проведення подібних дійств у історико-культурному заповіднику м. Дубно та музейному комплексі с. Липки Гоцанського району (Рівненщина), Нетішенському красназничому музеї (Хмельничина), Національному заповіднику Вишгород (Київщина), у музейних закладах Кіровоградщини та Вінниччини. Фольклорно-етнографічні свята «Замкові гостини» (історико-культурний заповідник м. Острог), «Музейне подвір'я» (Радивилівський історичний музей) також продовжують справу, започатковану рівненськими музейними працівниками на поч. 90-х років ХХ ст.

За період проведення «Музейних гостин» Рівненський обласний красназничий музей сформував колекцію предметів сучасного декоративно-ужиткового мистецтва, яка створювалась як шляхом подарунків, так і закупки. Окремі експонати цієї колекції демонструвались на різноманітних виставках у самому музеї, у Києві під час проведення творчих звітів Рівненської області, що відбувались в палаці «Україна» та на II Всеукраїнському фестивалі «Музей у сучасному поліетнічному світі», де були представлені на міні-виставці. Готуючись до чергових «Музейних гостин» працівники Рівненського обласного красназничого музею осмислюють проведення минулорічних свят та думають про наступні. Зараз, озираючись на проведenu роботу, з впевненістю можна стверджувати: «Музейні гостини» по праву стали не тільки одним з головних щорічних заходів нашого закладу, але й подією в житті міста

та області. Наслідування нашого досвіду проведення традиційного масового заходу засвідчує, що здійснена робота по реалізації втілення у музейному середовищі згуртування представників різних напрямків народного мистецтва за допомогою елементів ярмарку, доповнена фольклорним колоритом, здобула визнання та необхідна задля збереження та розвитку народних звичаїв та традицій.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА ХУДОЖНЬО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ І.Ю. РЕПІНА ЯК ОСНОВА ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бучаста С.І. (Чугуїв)

Сучасне законодавство України визначає пам'яткоохоронну роботу як один з основних напрямків діяльності музеїв. Перш за все, це стосується рухомих культурних цінностей, які входять до музейних збірок та підпадають під поняття «музейний предмет» [1]. Обов'язки щодо вивчення пам'яток нерухокої спадщини покладені на такі культурні інституції як заповідники. Але переважна кількість музеїв знаходяться в історичному ареалі населених місць, займають історичні будівлі – пам'ятки архітектури чи історії, та мають колекції так чи інакше пов'язані з історією даної місцевості. У середніх та малих містах, за відсутності вищих навчальних закладів, музеї, як правило, виконують функцію науково-дослідного центру місцевої історії.

З іншого боку, опікування складанням облікової документації на нерухомі пам'ятки культурної спадщини, яка повинна ґрунтуватися на наукових дослідженнях, покладено на працівників уповноважених органів охорони культурної спадщини [2]. Для виконання такої роботи утворюються обласні центри охорони культурної спадщини або винаймається за трудовим договором група фахівців. Але, як правило, останній варіант можливий лише при достатньому рівні опрацювання теми та репрезентативній історіографії. Недосліджені об'єкти вимагають більш глибоких знань.

Вивчення історії міста та його історико-культурної спадщини науковий колектив Художньо-меморіального музею І.Ю. Рєпіна розпочав з самого відкриття музею у 1969 році. Така спрямованість була визначена основною метою роботи музею – дослідження та висвітлення дитячих та юнацьких років художника, умов формування таланту, архітектурно-просторових особливостей міста – батьківщини майстра.

Складність роботи полягала в тому, що історія військових поселень

у радянський час досліджувалась лише у одному аспекті – класової боротьби. Непопулярність теми сприяла відсутності наукових розробок щодо організації різних сфер життя населення міст та селищ військових поселень, до яких саме і відносилось місто Чугуїв (1817 – 1860 рр.) у часи дитинства та юності Іллі Юхимовича. Дослідники творчості та й сам Репін неодноразово підкреслювали значення місцевої школи живопису для формування таланту юного митця [3, С.68-74]. Спогади художника яскраво малювали Чугуїв середини XIX століття, але «прочитати» та локалізувати на місцевості події дитинства та юності автора було вкрай складно, а іноді й неможливо. Дослідження проведені Андрусенко Г.Б. (директор музею у 1982 – 1994 рр.) були основані на матеріалах Центрального державного історичного архіву України в місті Києві, що дозволило вперше ідентифікувати архітектурні об'єкти міста першої половини XIX століття [4, С. 33-42].

В останні роки роботи таких дослідників як К. М. Ячменіхін, Т. М. Кандаурова, Б. В. Луговий та інших значно розширили межі наших знань про систему військових поселень Російської імперії першої половини XIX століття, та особливо тих, що знаходились на території сучасної України [5].

Продовжуючи дану тему, наукові співробітники музею ставили перед собою декілька важливих прикладних цілей:

- зібрати повну інформацію для реставрації чотирьох будівель музею – пам'яток архітектури національного та місцевого значення;
- віднайти місця подій дитинства та юності І.Ю. Репіна з метою їх збереження та популяризації;
- деталізувати вплив на художника системи військового поселення та її похідних;
- формувати новий ландшафт колективної пам'яті місцевої громади заради уникання штампів у сприйнятті спадку художника;
- створити захоплюючий контент для туристів та нові візуальні об'єкти (макетування простору «репінського міста»).

Результати роботи виявились більш широкими та навіть іноді неочікуваними для музейників, та були використані у різних сферах діяльності. У 2006 році дослідження музею лягли в основу аналітичної науково-дослідної роботи з розробки «Історико-архітектурного опорного плану м. Чугуєва» та його корегування у 2015 році [6, С.54-61; 7, С. 222 – 234]. Збереження просторового середовища міста періоду життя художника є не менш важливим для меморації, ніж створення та існування меморіального музею.

Похідними цієї роботи стали складання облікової документації для включення будівель музею-пам'яток до Державного реєстру нерухомих

пам'яток України. Матеріали були використані також при розробці концепції ревалоризації центральної історичної частини міста Чугуєва, створення аудіогіду «Архітектурні пам'ятки Чугуєва», розробці «Стратегії розвитку туризму в м. Чугуєві на період 2016 – 2022 рр.», наповненні туристичного сайту м. Чугуєва «Салют, Чугуїв!». База даних про нерухомі пам'ятки міста стала основою для вивчення колекцій краєзнавчого відділу музею.

У 2016 році відбулась виставка зібраних в процесі опрацювання теми графічних матеріалів – планів міста та архітектурних креслень, яка вперше представила відвідувачам детальну інформацію про місто Майстра. Видана до виставки туристична ретро-карта міста на основі атласу Українського військового поселення 1852 року локалізувала «репінські місця» на мапі сучасного міста.

Таким чином, досвід музею з наукових досліджень нерухомої спадщини міста свідчить про перспективність даної теми, особливо для меморіальних музеїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України Про музеї та музейну справу // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 25, ст. 191. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр>.
2. Типове положення про адміністрацію історико-культурного заповідника. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. N 452. » [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/452-2013-п>.
3. Бучаста С.І. Меморіальний музей І.Ю. Репіна в Чугуєві як «місце пам'яті» місцевої громади // Меморіальні музеї сьогодні: специфіка фондової, експозиційної та виставкової роботи : Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Львів, 17-18 листопада 2016 р. / упоряд. : Д. Білавич, Р. Пасічник ; передмова Г. Тихобаєвої. – Львів, 2016 : Растр 7. – с. 68-74.
4. Чугуєв: сквозь века. Вып.1: Сб. ст. / Авт. сб.: Г.Б. Андрусенко, С.И. Бучастая, О.А. Шевченко. – Харків : ВД «Райдер», 2001. – 141 с.
5. Ячменихин К.М. Армия и реформы: военные поселения в политике российского самодержавия / К. М. Ячменихин. – Чернигов, 2006. – 442с.; Кандаурова Т.Н. Херсонские военные поселения. 1817–1832 гг. (Административно-хозяйственная структура): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.02. «История СССР» / Т.Н. Кандаурова. – М., 1989. – 25 с. ; Колеватов О.О. Слобідсько – Українські військові поселення російської армії в 1817-1832 рр.: административно-господарська структура: Дис... канд. іст. наук: 07.00.02

/ Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Г.Шевченка – Чернігів, 2007. – 271 арк. – Бібліогр.: арк.. 175 – 210; Луговий Б.В. Військові поселення на Правобережній Україні (1836-1866): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка — Тернопіль, 2009. — 204 арк.

6. Бучаста С.І. Початок створення інфраструктури міста Чугуєва як центру військового поселення (1817-1826 рр.) / Бучаста С. // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Вип. 28. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С.54-61.

7. Бучаста С.І. Шляховий палац у Чугуєві – пам'ятка історії Українського військового поселення першої половини ХІХ сторіччя / Бучаста С. // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. / Титова О.М. (гол. ред.), Акуленко В.І., Бесова Л.М. [та ін.]; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. Вип. 25. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2014. – С. 222 – 234.

ВКЛАД УЧЕНЫХ НТУ «ХПИ» В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВУЗОВ ХАРЬКОВА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ст.

(по материалам Музея истории НТУ «ХПИ»)

Быстриченко А.В. (Харьков)

Среди технических университетов современной Украины Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» занимает ведущее место. Его славный путь представлен в Музее истории НТУ «ХПИ».

С НТУ «ХПИ» связано зарождение украинской технической науки в областях механики, теории прочности, прикладной химии, двигателестроения, электро- и теплоэнергетики, локомотивостроения. В Украине только НТУ «ХПИ» готовит специалистов в таких важных отраслях как турбостроение для атомных, гидравлических электростанций, мощного электрооборудования, технологии жиров и жирозаменителей, танкостроения, электроизоляции, кабельной и конденсаторной техники. Ученые-политехники успешно развивают и приумножают научные достижения своих предшественников, которые создали признанные в Украине и далеко за ее границами 40 научных школ: физики тонких пленок, электрического привода, азотного синтеза, тепломассообмена и энергосбережения, керамических и композиционных материалов, промышленной и медицинской электроники, технологии жиров, проблем органического топлива, турбостроения, танкостроения,

высокоэффективных технологий металлообработки, технической электрохимии, физики высоких напряжений, исследований ионосферы Земли и др. Славная история НТУ «ХПИ», его высокое признание, не только в Украине, но и за рубежом, выросли на фундаменте, заложенном многими поколениями ученых и педагогов.

Харьковский практический технологический институт (так вначале назывался НТУ «ХПИ») является первым высшим техническим учебным заведением Юга России в конце ХІХ в.

ХПТИ начал свою деятельность 15(27) сентября 1885года.

Первым директором ХПТИ стал выдающийся ученый в области механики и сопротивления материалов, организатор высшего технического образования в Украине и России, блестящий педагог, профессор Виктор Львович Кирпичев. Его заслуженно называют «отцом инженеров русских». Именно благодаря его усилиям за достаточно короткий срок был заложен фундамент для эффективной организации учебного процесса, плодотворной научной деятельности, а главное – обеспечение высококвалифицированными профессорско-преподавательскими кадрами. Большую помощь Харьковскому технологическому институту в оборудовании лабораторий, комплектовании библиотеки оказал Санкт-Петербургский технологический институт (ныне – Санкт-Петербургский Государственный Технологический институт (технический университет)). Становление Харьковского технологического института неразрывно связано с преподавателями Харьковского императорского университета. Так, в 1886/87 учебном году курс химии читал академик Н.Н. Бекетов – основоположник физической химии. Лишь спустя 20 лет предмет физической химии вошел в программу вузов Европы и Америки. В 1887-93гг. в институте работал выдающийся математик, академик А.М. Ляпунов. В 1893-1905гг. – академик В.А.Стеклов. Оба выдающиеся ученые разрабатывали методику преподавания математики в Харьковском технологическом институте. Позднее читали курсы лекций выдающиеся химики профессор Н.А. Чернай, профессор И.П. Осипов, а также ученый-физик профессор Н.Д. Пильников. Это плодотворное сотрудничество продолжилось и в последующие годы.

Высокая планка преподавания, установленная в начале работы ХТИ, сохранилась и в последующем.

Хотелось бы особо отметить, что с первых дней в институте курс архитектуры и строительного искусства преподавали известные харьковские архитекторы В.Х. Немкин, С.И.Загоскин, В.В. Хрусталева, позднее – Ю.С. Цауне, А.Г. Молокин. В стенах Харьковского технологического института началась преподавательская деятельность